

NATUURBESCHRIJVINGEN UIT DE MIDDELEEUWEN.

DOOR

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

HOND EN PAARD.

»*Canis* dats in Dietsche een hont«.

Met dezen leerzamen regel vangt JACOB VAN MAERLANT zijn hondenpraatje aan, voorkomende in het 2de boek van »der Naturen Bloeme«, een zijner oudste werken welke op didactisch terrein behooren.

Hoewel VAN MAERLANT in dit kort begrip der natuurlijke historie hoofdzakelijk bedoelde wetenschappelijke kennis bij den poorter te bevorderen, kon hij zijn natuur niet verloochenen en maakte zijn gedicht zooveel mogelijk dienstbaar aan de moraal.

Somtijds is die moraal tusschen de regels door te lezen, dan weder spreekt hij op den man af.

Reeds uit de aanleiding tot het schrijven van zijn werk blijkt met welk een ijver hij bezield was om te *leeren*.

WILLEM VAN UTENHOVE, een Aardenburgsch priester, had reeds vroeger een beschrijving der dieren of een zoogenaamden Bestiarus geschreven maar, alleen reeds omdat deze schrijver uit een »Walsche« bron had geput, kwam hem de inhoud verdacht voor. Voor alles wilde hij waar zijn, en nu trok hem aan het werk: de *Naturis Rerum*, dat THOMAS VAN CANTEMPRÉ omstreeks 1250 vervaardigd had. VAN MAERLANT schreef de vertaling omstreeks dienzelfden tijd en droeg haar op aan NICOLAAS VAN CATS.

Der Naturen Bloeme is een traktaat over de Natuurlijke Geschiedenis in haar geheelen omvang. Het beschrijft den mensch, de viervoetige dieren, vogelen, visschen en reptiliën, met inbegrip van de monsters, welke daaronder gevonden worden, zooals salamanders, draken, cyclopen, menschen met één voet, die hun tevens tot zonnescherm dient, en wezens zonder hoofd, wier oogen in hun schouders staan. Daarna volgen boomen, kruiden, wateren, steenen en metalen.

Voor dit maal bepalen we ons tot den hond en het paard.

Nu we weten dat *hond* in de latijnsche taal *Canis* heet, willen we ook gaarne aan de hand van VAN MAERLANT aannemen, dat honden beesten zijn, welke men velerlei kunstjes leeren kan. Al slapen zij graag, zoo behoort het toch tot hun goede zeden huis en hof te bewaken tegen dieven en kwaad volk.

Zij zijn zoo trouw aan hun meesters, dat zij dikwerf »doot zijn bleven om te beschermene haers heren leven, ende dies toghen si noch vele nachts, ende al met haren ghebele (geblaf)«. Ook is dikwijls gezegd, dat honden hun meesters wreekten, wat door den Heiligen Ambrosius bevestigd wordt.

PLINIUS, *de oude*, die een *Historia Naturalis* schreef, en SOLINUS Romeinsch taalgeleerde, zeggen ons, dat »toen ALEXANDER hem (zich) soude keeren 't lant van India te bestane (veroveren)« de koning van Albania dien vorst een hond ten geschenke gaf die zoo groot was, dat niemand ooit zijn gelijke vond. ALEXANDER was over dit wonderdier zeer verbaasd. Evers en »beere«, — VAN MAERLANT bedoelt wellicht mannetjesvarkens; dit komt in den gedachtengang met evers of wilde zwijnen overeen, — werden op zijn last voor den hond gebracht, maar ternauwernood keek hij ze aan en bleef stil liggen, alsof hem die prooi niet aanging. Hij gebod toen den hond dood te slaan.

Toen de koning van Albania dit vernam zond hij nog zoo'n exemplaar aan ALEXANDER en verzekerde, dat hij met een leeuw den strijd wel zou aanbinden. ALEXANDER deed een leeuw aanvoeren, die terstond door den hond verscheurd werd; daarna volbracht hij dit zelfde heldenstuk op een olifant.

JACOB VAN VITRI zegt, dat het tot de manieren van den hond behoort om moordenaars en dieven te ruiken, ¹⁾ »maar, als ons seggen some (sommige) brieve, sijn si met vrouwen melc ghevoet ende ghetrajnt in mans bloet«.

Drie soorten van honden zijn er, zooals ons de boeken berichten.

»Die edelste fijn, hoech ende lanc,

¹⁾ Onze politiehonden.

Ende snel in lopene ende in ganc;

Ende dese sijn goet ter jacht«.

Bassen of blaffen kunnen zij niet, wat VAN MAERLANT uitdrukt door te zeggen »te bassene hebben si gheene macht«, en hij laat er op volgen:

»Owi! die honden die niet ne bassen,

hoe se alle daghe wassen,

dese edele honden van de jacht.«

Dat »Owi!« is 't aanloopje van VAN MAERLANT om zich te paard te helpen bij het berijden van zijn stokpaardje, want de *burger* moest weer eens voor een enkele (?) maal losbranden op den adel. Onze JACOB, de verpersoonlijkte democratie, die eenmaal schreef: »toen Adam spitte, en Eva spon, waar was toen de edelman«, liet daartoe geen middel ongebruikt. Hij moest, hij zou hem er met de haren bij slepen als hij kans zag een edelman te treffen.

Hoor hem slechts:

»Edelinghe hebben nu die macht

over dat kerkelike goet,

daer Jhesus omme storte sijn bloet.

Dit souden hebben ons Heren lede

nu hevet al die edelhede;

ende deze honden ne bassen niet

(Bassen prediken bediet);

want edelingen niene leeren

daer si volc mede bekeeren;

maer si neeren (nähren = voeden) hem (zich) metter proie.

Een edelinghe die hevels yote,

als hi vrouwen bedriegen mach:

dits sine proie ende sijn bejach.«

Commentaar heeft dit alles niet noodig. Het is duidelijk genoeg. Alleen dient opgemerkt te worden, dat VAN MAERLANT in 't algemeen zijn geeselsroede deed neêrvallen op den adel, de geestelijkheid (hoe geloovig hij overigens ook was) en op de vrouwen. Zeer zeker tot afwisseling viel hij dan de eene, en dan de andere soort aan.

Na deze uitweiding gaat hij met zijn onderwerp voort.

Een andere hondensoort noemt men brakken. Zij hebben lange ooren en »backen (blaffen) naer die dieren, ende rieken wel, ende alne sijn si niet so snel, si maeken die beesten moede.« Ook is van sommigen de reuk zoo scherp dat zij het geheele woud door het spoor volgen.

Een derde soort is de huishond en al wordt hij niet zoo hoog ge-

steld als de jachthond, zoo is hij toch zeer nuttig om te waken, bij dag en bij nacht.

Een teef draagt 40 dagen, en haar jongen worden blind geboren. Haar paringsdrang begint als zij zeven maanden oud is; de reu heeft dien drang een maand later. Meerendeels wordt een hond vijftien jaar; soms wel twintig. Groote geilheid doet hen beider lichaam lang vereenigd blijven.

Het beste welp is dat 't welk lang blind blijft en zijn moeder »meest minnet«. Van 12 dagen tot drie weken duurt die blindheid.

»Verwoeden« (dolle?) honden sal men in het eten »t'allen stonden capoens drec gheven, dats hem goet.«

Bijt hij een anderen hond dan geve men den gebetene den wortel van de wilde roos, ter wegneming van het ongemak.

Als een gebeten hond begint te janken dan loopen al zijn soortgenooten naar hem toe, en bijten hem ook.

Heel naïef dicht VAN MAERLANT verder en vertelt, dat als een hond een klein boodschapje doet hij een been oplicht, zoodra hij geslachtsrijp is geworden. Zij hebben een zeer scherpen reuk, en vinden bevrediging door elkaars geslacht te ruiken.

Een jachthond leeft maar 10 jaar; 't wijfje twee jaar langer.

Volgens ARISTOTELES eet een hond die ziek is gras of ander kruid, en spuwt de kwade sappen uit. Men wil ook zeggen, dat een hond niet kan leven zonder den mensch. Heel duidelijk is VAN MAERLANT niet. Hij wil misschien ook zeggen, dat 't fysiek van den hond medebrengt, dat hij aan den paringsdrang moet toegeven.

De tong van den hond is goed voor wonden. Heeft hij een wond en kan hij er met zijn tong niet bijkomen, dan likt hij zijn poot en zalft daarmee den wond. Dat is gewoon instinct; »nature leert hem dese sede.«

Een oud filosofen-boek spreekt van een wonderlijke genezing van neus-polyp door het leggen op de bloote borst van »een welpin dat men soget.« Dit zal den zieke genezen en dekdood van het dier.

Honden bijten nooit {de wijfjes, »schaam u dus, man van felre manieren«; hij, de man, is dien naam niet waard, »die vrouwen niene (niet en) spaert.«

Tot de gewone gebruiken van den hond behoort het verontreinigen van de reine straten.

»Hondinescoen« zijn stellig goed tegen de jicht, — we zouden zoo zeggen, dat hondenvellen bedoeld worden, — maar ruikt een hond dat een mensch ze draagt, dan licht hij zijn poot op, en. . . .

In 't latijn heet een paard *equus*. Het is een dier van waarde, dat men in menig land vindt. De beste paarden vindt men echter in Cappadocië en in het land van Scythia. Paarden die hun kop het diepst in 't water steken houdt men voor de beste; zoo wil men zeggen. Indien men wilde of te weelderige paarden de manen afsnijdt, dan meent men dat zij hun »luxurie« verliezen, wijl dat haar hen overmoedig maakt. Dit zelfde vindt men ook bij de vrouwen die zich verhoovaardigen op hun lichaamsschoonheid.

In het land van Scythia, eveneens als in Cappadocië, vertelt men, zonder gekheid, dat de merries door den wind ontvangen.

»Als 't paert es out drie jaer of twee
so notet (paren); maer nemmermee
ne dyet dat si tilike (vroegtijdig) winnen.
Tote 20 jaren, wil men kiinnen (weten)
es haer noten (paren) wel in die tijt.
Dat paert noot ende rijt (rijden = bespringen)
al tot sinen 30 jaren
ende die merie tot 20; te waren (het is waar).

Het paard wordt 35 jaar oud; en de merrie 40, hoewel men vertelt, dat in Sicilië een paard geleefd heeft dat 70 jaar oud is geworden. Ook vertelt men dat zij in dat land langer leven, omdat dat dier er inheemsch is. Dit zegt men ook van Perzië. De Spaansche paarden, en die van Gallië leven, onlanghe met allen«.

Bij het paard leert men al spoedig, boven alle andere dieren, »hare manieren« opmerken, en hoe verstandig zij zijn; door de ooren ziet men »hoet hem van moede moech staen.

»Sijn si vermoeit si laet gaen; sijn si se grau« (kwaad) leggense an thovet; ende hebben si vaer (vrees,); zyn zij schrikachtig, dies ghelovet, so rechtsise vorwaert weder; ende sijn si siec si legse neder«.

ISIDORUS, geschiedschrijver uit Charax zegt dat een paard »vier pointe« moet hebben zal het goed zijn, namelijk houding of gestalte, »dueghet ende scoende, die varuw (verf = kleur) van den hare mede«.

Het lijf moet hard en sterk zijn, en slank, hoog gerugd, »recht i n riden, ront ende ghecloven over den' stiet (stuit)«. De voeten moeten niet te vet zijn, en hol en vast en droog hoeven. Over al sijn lijf sal hem behoeven, dat rond scinende si sijn vel.«

Wat zijne deugden aangaat moet het paard een snellen gang hebben, en »stout« zijn »ende niene snede«, of »metten leden beve«, want dat is een teeken van mindere kracht.

Men mag een paard schoon noemen als het heeft een kleinen kop,

»droghe 't vel an die beene«, korte ooren, »scarp ende clene«, groote oogen, wijde neusgaten, een opgaande hals, dikke manen en staart. en de voeten »ter rontheden waert«.

Zwart haar is mooi, »root« (vossekleur) of appelgrauw of wit eveneens. Heeft 't haar een andere kleur dan zijn zij niet veel waard.

Drieërlei soorten van paarden heeft men; 't paard dat den krijg moet mede maken, 't rijpaard, eenen dag te gebruiken, en het ploegpaard.

In oude tijden vond men paarden die zich niet lieten berijden dan door den persoon, die hen de baas was.

Aldus was het paard van JULIUS CAESAR, en dat van den Koning van Cythia, en het paard Busifal, bekend uit ALEXANDERS levensbeschrijving. Toen dit paard stierf, liet hij het begraven en uit achting een monument op het graf oprichten. Van dergelijke paarden is bekend, dat als hun meester stierf, dat zij zich lieten verhongeren, en ook weenden. ISIDORUS getuigt dat buiten den mensch het paard het eenige dier is, dat ook weent.

Ook zijn er paarden waaraan men vooraf kan zien hoe de strijd zal eindigen, naarmate zij zich bedroefd of opgewekt toonen.

»Merien, hebben sulke waerde
deene ter andere, stervetter eene
in al hare scare ghemeene,
dat dandere ophouden hare vole:
so ghelieve es hare scole«.

Het komt mij voor, dat met deze slotregels bedoeld wordt, dat in den natuurstaat indien eene menigte paarden bijéén leven, het eene merrie voor het veulen van het andere zorgt; indien het komt te sterven terwijl zij haar jong zoogt. We moeten daarbij denken aan de paarden uit de steppen en prairieën.